

**UPAYA NGUNDHAKAKE KAWASISAN NULIS
TEMBANG PUCUNG LUMANTAR MEDHIA GAMBAR
SISWA KELAS IXA SMPN 6 TRENGGALEK TAUN AJARAN 2015/2016**

E-JOURNAL

**dening
UPIK DEWATI
13020114092**

**JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAN SASTRA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI SURABAYA
2015**

**UPAYA NGUNDHAKAKE KAWASISAN NULIS
TEMBANG PUCUNG LUMANTAR MEDHIA GAMBAR**

SISWA KELAS IXA SMPN 6 TRENGGALEK TAUN AJARAN 2015/2016

UPIK DEWATI (13020114092), Prof. Dr. UDJANG PAIRIN M. BASIR, M.Pd

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)

Fakutas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Ketrampilan nulis kalebu salah sawijining ketrampilan kang kudu dikuasah dening siswa. Ketrampilan nulis kang diwulangake marang siswa salah sijine yaiku nulis tembang macapat Pucung. Panliten iki ngrembug babakan kawasisane siswa nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar, kelas IXA SMP Negeri 6 Trenggalek. Siswa kelas IXA kasebut minangka sumber data ing panliten iki jalaran nduweni kawasisan kang kurang ing babagan nulis tembang Pucung.

Adhedhasar landhesan panliten kasebut, mula bisa dirumusake saperangan punjere panliten, yaiku: (1) Kepriye undhak-undhakane asil pasinaon siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar? (2) Kepriye undhak-undhakane aktivitas guru anggone mulang materi tembang Pucung sawise migunakake medhia gambar? (3) Kepriye undhak-undhakane aktivitas siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar? Saka landhesan panliten kang wis diandharake mau, tujuan kang ana sajrone panliten iki, yaiku: (1) Ngandharake undhak-undhakane asil pasinaon siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar, (2) Ngandharake undhak-undhakane guru anggone mulang materi nulis tembang Pucung sawise migunakake medhia gambar, lan (3) Ngandharake undhak-undhakane keaktifan siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar.

Upaya kanggo ngundhakake kewasisane siswa kanthi nggunakake medhia gambar. Medhia gambar yaiku medhia kang digunakake kanggo nulis cakepan tembang Pucung supaya runtut karo paugerane. Panliten iki kaperang dadi 2 siklus kanthi sapatemon saben sikluse. Ing saben patemon ana 4 tahapan kang kudu ditindakake, yaiku tahap ngrencanakake kegiatan, nindakake kegiatan, *observasi*, lan *refleksi*. Panliten iki nggunakake metode *kuantitatif* lan teknik ngumpulake data nggunakake *observasi* lan tes.

Asile panliten nuduhake yen asile piwulangan siswa ing materi nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar saya ningkat sawise digunakake medhia *gambar*. Kanthi biji katuntasan minimal 70 lan katuntasan kelas kudu nggayuh 80%, ing siklus I ana 19 siswa kang tuntas, dene 21 siswa kang durung tuntas. Rata-rata klas kang digayuh yaiku 67,12 lan persentase ketuntasan maksimal nggayuh 47%. Ing siklus II siswa kang tuntas dadi 35 siswa, dene 5 siswa durung tuntas. Rata-rata klas nggayuh 76,25 lan persentase ketuntasan maksimal nggayuh 87%. *Aktivitas* guru ing siklus I mung antuk skor 22 persentase 54,5%, ing siklus kang pungkasan utawa siklus II skor 27 persentasine saya ningkat dadi 71,6%. *Aktivitas* siswa ing siklus I mung kasil nggayuh persentase 14,9, lan ing siklus II, persentasene saya ningkat dadi 18,57. Anane owah-owahan ing asile *evaluasi* siswa sarta *aktivitas* guru lan siswa bisa disimpulake yen medhia gambar bisa ningkatake kawasisan nulis tembang Pucung siswa kelas IX A SMP Negeri 6 Trenggalek.

PURWAKA

Ing bab iki ngandharake ngenani lelandhesan kang ndhasari panliten iki, underaning panliten, tujuan panliten, paedahing panliten, lan wewatesaning panliten. Sakabehe iku mau kaandharake ing ngisor iki.

Landhesane Panliten

Pelajaran basa daerah iku wigati banget kanggo siswa utamane siswa ing sekolah menengah, mula saka kuwi guru kudu bisa nuwuhake minat siswa ajrone sinau basa daerah. Pasinaon basa daerah mligine basa

Jawa diperang dadi papat yaiku: ngrungokake, ngomong, maca, lan nulis, sajrone proses pamulangan guru lan siswa kudu aktif. Siswa aktif takon menyang guru, aktif golek sumber-sumber sinau lan guru aktif menehi fasilitas sinau tumrap siswa. Katrampilan nulis tembang Pucung siswa SMPN 6 Trenggalek isih durung bisa nggayuh kriteria ketuntasan minimal (KKM) yaiku 70 lan nilai tuntas pasinaon 75%. Adhedhasar biji ulangan siswa kang isih akeh siswa sing durung tuntas, mula ngupaya bisa ngundhakake ketrampilan siswa ing materi nulis tembang Pucung kudu dianakake owah-owahan pasinaon kanthi

nggunakake medhia gambar. Adhedhasar pengalaman panliti kang uga minangka guru, pasinaon lumantar medhia gambar iki luwih narik kawigaten siswa lan luwih gampang dingerteni siswa tinimbang yen diandharake lumantar tulisan utawa ceramah. Saliyane iku, lumantar gambar siswa uga luwih gampang anggone nuwuhake idhe kanggo nulis.

Adhedhasar andharan ing dhuwurpanliten migunakake medhia gambar kanggo owah-owahi katrampilan siswa sajrone pasinaon nulis tembang Pucung jalaran bisa narik kawigaten siswa lan nuwuhake imajinasi siswa sajrone pasinaon. Panliten iki bakal diwenehi irah-irahan “Upaya Ngundhakake Kawasisan Nulis Tembang Pucung lumantar Medhia Gambar Siswa Kelas IX A SMPN 6 Trenggalek Taun Ajaran 2015/2016”.

Underane Panliten

Adhedhasar landhesan panliten kasebut, mula bisa dirumusake saperangan punjere panliten, yaiku:

- 1) Kepriye undhak-undhakane asil pasinaon siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar?
- 2) Kepriye undhak-undhakane aktivitas guru anggone mulang materi tembang Pucung sawise migunakake medhia gambar?
- 3) Kepriye undhak-undhakane aktivitas siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar?

Tujuwane Panliten

Saka landhesan panliten kang wis diandharake mau, tujuwan kang ana sajrone panliten iki, yaiku:

- 1) Ngandharake undhak-undhakane asil pasinaon siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar.
- 2) Ngandharake undhak-undhakane guru anggone mulang materi nulis tembang Pucung sawise migunakake medhia gambar.
- 3) Ngandharake undhak-undhakane keaktifan siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek anggone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar.

Hipotesis Panliten

Medhia Gambar bisa ngundhakake kawasisane siswa sajrone nulis tembang macapat Pucung. Medhia gambar nuwuhake daya imajinasi siswa lan ngundhakake kreatifitas siswa.

Pamecahe Masalah

Guru minangka pendhidhik ngupayakake siswa bisa nggayuh lan tuntas ing pasinaon nulis tembang. Guru nggunakake media gambar kanggo nuwuhake daya imajinasi siswa lan siswa bisa kreatif anggone nulis tembang macapat. Siswa diarahake supaya ngrakit tembung-tembung adhedhasar gambar sing diandharake dening guru. Siswa anggone nulis tembang bisa terstruktur lan nduweni konsep kang cocok karo karakteristik tembang kasebut

Paedhahe Panliten

Panliten iku ditindakake kanthi nduweni saperangan paedah. Paedah kang ana sajrone panliten iki yaiku:

- 1) Paedah Teoritis

Kanthi anane panliten iki dikarepake siswa bisa tansah nresnani basa lan sastra Jawa mligine bab tembang, supaya basa lan sastra Jawa tansah urip lan ngrembaka ing tengahing jaman modern iki.

- 2) Paedah Praktis

Kanggo siswa kelas IX, anane panliten migunakake medhia gambar bisa ningkatake katrampilan siswa anggone nulis tembang Pucung sarta bisa ngasah katrampilan siswa kanthi cara kang kreatif lan narik kawigaten. Dene kanggo guru, lumantar medhia gambar bisa menehi variasi sajrone mulang mligine bab tembang Pucung, saengga pasinaon ing kelas tansah nyenengake lan narik kawigaten siswa. Saliyane iku panliten iki bisa nambah kawruh lan bisa ngundhakake kreatifitas guru.

Wewatesane Tetembungan

Supaya ora nuwuhake tafsiran kang salah ngenani istilah kang digunakake, mula panliti ngandharake saperangan definisi ana ing wewatesan tetembungan iki.

- 1) Katrampilan nulis yaiku kawasisan jroning proses ngolah lan pamedhare gagasan kanthi runtut, logis lan nduweni makna, saengga bisa menehi pamahaman imajinatif marang pamaose kanthi maksimal (Basir, 2010:29).
- 2) Tembang macapat yaiku salah sawijine wujud reriptan kang kaiket dening guru lagu, guru wilangan, lan guru gatra. Cara ngandharake kanthi cara dilagokake miturut notasi-notasi tartamtu. Tembang macapat utawa tembang cilik diperang dadi sangang warna, yaiku Kinanthi, Pucung, Asmarandana, Mijil, Maskumambang, Pangkur, Sinom, Dandanggula lan Durma (Padmosoekotjo, 1953:12)
- 3) Medhia gambar yaiku medhia kang migunakake gambar kanggo sajrone proses pasinaon. Medhia

iki sedherhana, ora mbutuhake *proyektor* lan *layer*. Medhia iki ora tembus cahya, mula ora bisa dipantulake ing *layer* (Made Tangeh, 2008: 56)

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Sajrone tintingan kapustakan iki diandharake ngenani panliten sadurunge kang saemper lan konsep-konsep apa wae kang gegayutan karo panliten iki. Luwih cethane diandharake ing ngisor iki.

Panliten Sadurunge kang Saemper

Panliten iki ditindakake sawise maca saperangan referensi lan paniten-panliten sadurunge kang saemper kayata panliten kang ditindakake dening Endang Sri Suwarni kanthi ieah-irahan “Kemampuan Menulis tembang Macapat Pucung Siswa kelas VIII SMPN 1 Batur Malang” dening Setiadi 2010. Panliten Setiadi nuduhake kawasisane siswa sajrone nulis macapat kang cocok karo tatanan nulis macapat. Panliten iki gegeyutan kakro kaprigelane siswa nulis gatra, guru lagu, guru wilangan, isi macapat. Rancangan panliten nggunakake dekriptif kuantitatif. Dhata sing dijupuk saka asile tes siswa. Asile panliten nuduhake kewasisane siswa SMPN 1 Batur Malang apik, aspek nulis guru wilangan nuduhake 78,4% kategori apik, aspek isi 78,9% apik, aspek pamilihe tembung kategori apik kanthi persentase 87,6%.

Adhedhasar panliten sing saemper, mula panliten iki ngembug babagan nulis tembang macapat kanthi nggunakake media gambar kanggo siswa kelas IXA supaya bijine siswa bisa nggayuh KKM kabeh lan siswa bisa nguwasahi materi kanthi becik

Katrampilan Nulis

Poerwadarminta (1989:968) negesi nulis yaiku tumindak nglairake gagasan utawa pikiran lumantar tulisan. Bisa ditegesi yen nulis yaiku katrampilan basa kang proses pangolahane lan pamedhare gagasan lumantar tulisan kanthi runtut, logis lan nduweni makna lan bisa digunakake kanggo komunikasi. Nulis nduweni maneka paedah kanggo sapa wae, kayata (1) bisa ngenali kawruh lan potensi dhiru ngenani sawijining topik tartamtu, (2) nglatih ngrembakake gagasan kanthi cara nata panalaran kanthi basa kang *logis*, *factual* lan *argumentatif*, (3) njembarake wawasan lan pengalaman, (4) bisa nglatih kewasisan kanggo ngekresekake sawijing gagasan lumantar basa kanthi cara tinulis, (5) bisa nintingi lan nilai gagasan dhewe kanthi cara luwih objektif lan tanggungjawab, lan (6) luwih gampang ngrampungake perkara (Basir,

2010:29). Katrampilan nulis dudu katrampilan bisa dikuwasani dening manungsa nanging mbutuhake maneka latihan lan praktek.

Medhia

Tembung medhia asale saka basa Latin lan minangkawujudjamaksaka tembung medium kang nduweni teges tengah, panyalur utawa panglantar. Miturut *Asosiasi Teknologi lan Komunikasi* (Sadiman, 2005:7) medhia minangka sakabehe wujud utawa sarana kang digunakake pawongan kanggo nyalurake pesen utawa pawarta. Medhia minangka manungsa, materi, utawa kedadeyan kang nuwuhake sawijining kahanan kang bisa ndadekake siswa mikolehi kawruh, kawasisan, utawa laku.

Medhia Gambar

Medhia gambar yaiku sarana kang ora mbutuhake proyektor lan layar. Medhia iki ora tembus cahya, mula ora bisa dipantulake ing *layer*. Panliti milih medhia iki amarga medhia iki praktis yen digunakake. Lumantar gambar bisa dituduhake pasinaon ing sawijining panggonan lan samubarang ing panggonan liya kang adoh. Edgar Dale (1963) ngandharake yen gambar bisa menèhi pengalaman sinau saka taraf sinau kanthi lambang tembung-tembung tumuju taraf kang luwih konkrit kaya guru lagi nerangake pelajaran, mula siswa luwih gampang nangkèp gambar tinimbang andharan saka guru lumantar tembung-tembung.

Pigunane gambar sajrone medhia visual siswa yaiku:

- (1) Nuwuhake daya tarik kanggo siswa
- (2) Gampang dingerteni siswa
- (3) Bisa nyethakake perangan-perangan kang wigati
- (4) Nyekakake andharan kang dawa

Tembang Macapat

Tembang macapat yaiku salah sawijine wujud tembang kang kaiket dening guru lagu, guru wilangan lan guru gatra. Guru gatra yaiku cacahinglarik saben sapada. Guru wilangan yaiku cacahing wanda saben sagatra. Guru lagu yaiku dhong-dhingine swaraing pungkasaning gatra. Kajaba paugeran guru gatra, guru wilangan lan guru lagu, supaya bisa ngarang tembang Macapat kanthi becik uga kudu nggatekake tembung-tembung kang dadi sasmitaning tembang lan uga wewatakane tembang macapat, kanggo nggampangake anggane nulis tembang macapat, mula digunakake cara yaiku:

- 1) Nemtokake gagasan apa kang kerep digawe tembang, saengga bisa mangerteni wewatakane.
- 2) Nemtokake tembang apa kang bakal digawe.

- 3) Nulis guru gatra, guru wilangan lan guru lagune.
- 4) Nggawe ukara-ukara kang laras karo paugerane tembang
- 5) Nliti maneh tembung-tembung lan ukara-ukara kang wis digawe kudu cocog karo paugeran tembang kang ana.

Jinise Tembang Macapat

Cacahe tembang macapat iku ana 11 werna, yaiku Maskumambang, Mijil, Sinom, Kinanthi, Asmaradana, Gambuh, Dandanggula, Durma, Pangkur, Megatruh, lan Pucung. Saben tembang macapat kasebut nduweni wateg lan kaiket karo paugeran guru gatra, guru wilangan, lan guru lagu. Kaandharake ing ngisor iki.

- 1) Maskumambang
Guru gatra (baris): 4 gatra, guru wilangan lan guru lagu-ne yaiku: 10i, 6a, 8i, 8a.
- 2) Mijil
Mijil kuwi artine lahir utawa bahasa inggrise mbrojol.
- 3) Sinom
Gambaran menungsa nduwe sipat kang isih enom. Sinom nduwe 9 gatra, guru wilangan lan guru lagune yaiku: 8 – a, 8 – i, 8 – a, 8 – i, 7 – i, 8 – u, 7 – a, 8 – i, 12 – a)
- 4) Kinanthi
Kinthi iku salah sijine tembang macapat kang umume kanggo nggambarake rasa seneng, katresnan, lan kawicaksanan. Kinanthi nduweni 6 gatra, paugerane kayata: (8-u) (8-i) (8-a) (8-i) (8-a) (8-i)
- 5) Asmaradana
Tembang Asmaradana umume kanggo wong sing lagi gandrung. Yen dideleng wantah, Asmaradana nduweni 7 gatra (larik) ana ing saben pada (bait): (8-i); (8-a); (8-é); (8-a); (7-a); (8-u); (8-a)
- 6) Gambuh
Asale saka tembung lingga yaiku jumbuh / sawiji, dadi siji sing artine *komitmen* nyawijikake tresno ana ing kulawarga.
- 7) Dandanggula
Gambaran urip kang wis mapan, manis, lan mulya. Cukup sandang, papan, lan pangan. Dhandhanggula isine pengarepan utawa pengajap kang becik.
- 8) Durma
Durma kuwi nggambarake kahanan kang wis mapan. Sakwise mapan, aja lali nindakake Darma (Durma asale saka darma/sedhekah utawa derma). Saben pada (bait) ana 7 gatra (larik), yaiku : (12-a); (7-i); (6-a); (7-a); (8-i); (5-a); (7-i).

9) Pangkur

Tembang pangkur asale saka tembung mungkur, ngedohi awisanipun gusti ingkang maha kuwasa. Tembang pangkur rinakit pitung gatra (larik) saben pada (bait), paugerane, yaiku: (8-a); (11-i); (8-u); (7-a); (12-u); (8-a); (8-i)

10) Megatruh

Saka tembung Megat : pisah, Ruh : nyawa / roh. Nggambarake menungsa kang lagi sakaratul maut. Saben pada, tembang iki ana limang gatra (larik), kanthi guru wilangan lan guru lagu : 12u, 8i, 8u, 8i, 8o

11) Pucung

Tembang pucung uga tembang macapat kang gampang ditembangake. Lumrahe tembang Pucung isine cangkriman (tebak-tebakan). Tembang iki nggambarake sak uwise menungsa mati banjur dipocong. Kayat ukara ing basa Arab “Innaka Mayyitun Wainnahum Mayyituuna“, “Sejatine kowe kabeh bakal mati lan wong liyane mati uga”. Ana uga tembang pocong kang isine pitedah

(<http://ladang-dunia.blogspot.com/2014/12/tembang-macapat.html?m%3D>, diakses tanggal 19 Desember 2015, jam 14.30).

Tata cara Nulis Tembang Macapat

Langkah sepisanan kang kudu dilakoni nalika arep nulis puisi tradisional Jawa (*tembang macapat*), yaiku nemtokake jinis puisi Adedhasar wateg kasebut siswa bisa nemtokake tema kanggo *tembang macapat* kang bakal dianggit.

Sawise nemtokake salah siji sang sewelas jinis *tembang macapat* kang dipilih, siswa nengeri lan ngandharake paugeran guru gatra, guru wilangan, lan guru lagu saka tembang kasebut. Menawa wis cetha ngenani paugeran lan wewatone banjur gawe ukara kang cacahé cocog karo paugerane guru gatra tembang kang kapilih. Menawa wis rampung, terus ngitung cacahé wanda-wandaning tembang ing saben ukara, dilarasake karo paugerane tembang kang dipilih. Pungkasane yaiku nglarasake guru lagune, tegese sing durung trep diganti lan sing wis trep terus dienggo.

Perlu uga nggatekake pamilihan tembung sajrone nulis *tembang macapat*. Saka pamilihan tembung kang trep kasebut bisa nuwuhake (1) rerangken swara kang merdhu, (2) makna kang bisa nyebabake makna kanthi rasa *estetis*, lan (3) keraketan ayang-ayang kang bisa nuwuhake kesan kang jero. Pemahaman lan kemampuan milih tembung lan majas minangka sangu kanggo nulis *tembang macapat* (Wiyanto, 2005: 52).

Pasinaon Nulis Tembang Macapat lumantar Medhia Gambar

Piwulangan nulis tembang Macapat kanthi migunakake medhia gambar ditindakake ing saperangan langkah-langkah, yaiku:

- 1) Pambuka
  - a) Guru nyiapake siswa kanggo pelajaran
  - b) Guru njlentrehake SK lan KD lan tujuwan pembelejaran
  - c) Guru menehi apersepsi kang sesambungan karo materi pasinaon.
- 2) Kegiatan Inti
  - a) Guru jlentrehake materi yaiku ngenani tembang macapat.
  - b) Guru menehi saperangan gambar-gambar lumantar laptop lan LCD supaya bocah kang ana ing bangku mburi bisa nggatekake gambar kasebut.
  - c) Guru menehi tuladha piye cara nuwuhake idhe lan kanggo nulis tembang macapat lumantar-gambar-gambar kasebut.
  - d) Siswa dibagi dadi 8 kelompok.
  - e) Guru menehi saben kelompok, gambar-gambar kang ana alur critane.
  - f) Guru diwenahi tugas kanggo ngandharake gambar kasebut awujud tembang macapat.
  - g) Guru banjur nugasi siswa nulis tembang macapat kanthi individu.
  - h) Guru menehi dudutan lan mungkasi pasinaon.

METODHE PANLITEN

Laras karo tujuwan panliten iki yaiku ngandharake ngenani kualitas lan efektivitas medhia gambar sajrone pamulangan nulis tembang Pucung siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek, mula tujuwan kasebut bisa diwujudake kanthi metode panliten kang nyakup rancangan panliten kang ditindakake, prosedur pangembangan, instrumen panliten, teknik anggone nglumpukake dhata, lan teknik analisisdhata. Luwih cethane dijlentrehake ing ngisor iki.

Subjek Panliten

Panliten iki subyeke yaiku siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek taun ajaran 2015/2016 kang cacahé 40 siswa kanthi materi pasinaon maca kanthi Standar Kompetensi nulis tembang Pucung. Panliten iki ditindakake ing SMPN 6 Trenggalek. Adhedhasar asiling Observasi panliti nalika mulang ing kelas IX A SMPN 6 Trenggalek, katon masalah kang diadhepi siswa ing katrampilan nulis bab iki kang ndadekake panliti milih kelas IX A kanggo nindakake panliten.

Papan Panggonan Panliten

Papan panggonan panliten yaiku papan kang digunakake nindakake panliten. Panggonan kang ditindakake panliten iki yaiku dumunung ana ing SMPN 6 Trenggalek ing kelas IX A.

Wektu Panliten

Panliten iki wiwit ditindakake ing wulan Agustus 2015 ing semester ganjil taun ajaran 2015/2016. Panliten iki ditindakake sajrone rong siklus yaiku siklus I lan siklus II.

No.	Dina lan tanggal	Kang ditindakake
1.	Selasa, 11 Agustus 2015	Proposal
2.	Selasa, 24 Agustus 2015	Patemon 1 (siklus I)
3.	Selasa, 7 September 2015	Patemon 2 (siklus II)
4.	Selasa, 11 September 2015	Gawe laporan

Prosedur Panliten

Panliten ngenani pasinaon nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar ditindakake kanthi 2 siklus, kang saben siklusé kudu ana 4 tahapan kang kudu dilakoni, yaiku:

- 1) Tahap ngrancang pamulangan (*plan*), sajrone tahap iki panliti ngandharake ngenani apa bae kang dibutuhake lan bakal ditindakake sajrone panliten. Bisa diarani tahap iki medharake rancangan (rencana) sawijining tumindak kang ngandhut ngenaniapa, kenaapa, kapan, ing ngendi, dening sapa lan kepriye tumindak kasebut ditindakake. Ingkene panliti nemtokake punjere prastawa kang kudu digatekake lan instrument pangamatan kanggo ngrekam asil saka tindakan kasebut.
- 2) Tahap nindakake pamulangan (*action*) yaiku wujud implementasi utawa ngetrapake saka rancangan kang wis dirancang sadurunge.
- 3) Tahap observasi (*observe*) yaiku sawijining tumindak kanggo ngamati apa bae kang dumadi sajrone panliten minangka dampak saka tumindak kang dipilih.
- 4) Tahap refleksi (*reflection*) minangka sawijining kagiyatan kanggo ndudut apa kang wis ditindakake. Panliti nindakake analisis lan tetimbangan asil utawa dampak saka tindakan kang ditindakake. Ing kene ngandhut kakurangan lan kaluwihan saka tindakan kang dipilih.

Adhedhasar andharan kasebut bisa disimpulake yen PTK sawijing kegiatan kang terus-terusan ditindakake kanthi tujuwan kanggo ningkatake mutu pasinaon guru ing kelas. Sadurunge nindakake panliten kudu diananake luwih dhiwik studi pambuka jalaran bab kasebut ditindakake kanthi tujuwan kanggo mangerteni permasalahan kang diadhepi siswa sajrone nulis naskah drama ing sekolah.

Ngrancang Panliten

Tahap perencanaan pelaksanaan tindakan diandharake ing andharan iki.

- (1) Nemtokake wektu lan kelas kang bakal diteliti lumantar observasi lan wawancara karo siswa. Siklus I bakal ditindakake ing wulan September 2015 ing kelas IX A SMPN 6 Trenggalek.
- (2) Nyusun rencana pasinaon, metode, medhia, sarta scenario pasinaon kang bakal digunakake ing kelas.

Nindakake Panliten

Panliten iki bakal ditindakake sajrone rong siklus yaiku silus I lan siklus II. Siklus I ditindakake ing sasi September 2015, banjur diterusake ing siklus II ing sasi sabanjure. Panliten iki ditindakake adhedhasar RPP, metode, medhialan scenario pasinaon. Panliten iki diarahake marang katrampilan siswa sajrone nulis tembang Pucung. Ing kegiatan awal, bab sepisan kang bakal ditindakake yaiku menehi gambaran bab nulis tembang Pucung. Ing kegiatan sabanjure siswa diwenehi saperangan gambar kang ngemu sawijining cerita banjur diandharne lumantar tulisan.

Observasi

Sajrone observasi, panliti ngenekake Observasi (observasi). Observasi wiwit awal nganti pungkasaning kegiatan. Bab kang dinilai sajrone Observasi yaiku perilaku lan sikap siswa nalika nampa materi nulis tembang macapat migunakake medhia gambar.

Refleksi

Sawise oleh asil panulisan tembang Pucung siswa, asil nulis tembang kasebut banjur dianalisis sajrone kegiatan refleksi, mula bakal mangerteni bab-bab apa wae ang bisa kagayuh lan durung bisa kagayuh sajrone panliten iki, banjur bisa nemtokake tindak lanjut apa kang dibutuhake kanggo ngrancang silus sabanjure.

Teknik Ngumpulake Dhata

Teknik ngumpulake dhata kang digunakake sajrone panliten iki yaiku:

- (1) Lembar observasi guru
- (2) Lembar Observasi Siswa

Analisis Dhata

Teknik analisis dhata kang digunakake yaiku teknik analisis dhata kuantitatif. Miturut Arikunto (2011:131), dhata kuantitatif yaiku dhata kang bisa dianalisis kanthi deskriptif. Statistik deskriptif ana gandheng rakete karo nambah, ngrerata, nggoleki titik tengah, nggoleki presentase, lan nuduhake dhata kang narik kawigaten, gampang diwaca, lan dinut allure (grafik, chart, lan tabel). Dhata kuantitatif arupa asil pasinaon kognitif, dianalisis kanthi migunakake teknik analisis deskriptif lan nemtokake mean lan rata-rata. Yen langkah-langkah kanggo nganalisis dhata kuantitatif yaiku kaya mangkene:

- 1) Nemtokake nilai adhedhasar skor teoritis.

$$N = \frac{B}{St} \times 100$$

Katrangan:

N = Nilai

B = Skor

St = Skor teoritis

(Poerwanti dkk, 2008:6, 14-6.16)

- 2) Ngitung mean/rata-rata bisa diitung kanthi migunakake rumus:

$$\text{Mean} = \frac{\sum xi}{N}$$

Katrangan:

xi : skor peserta ke-i

n : cacah peserta tes

(Poerwati dkk, 2008:6.25)

- 3) Nemtokake prosentase ketuntasan pasinaon klasikal siswa, digunakake rumus kaya mangkene.

% ketuntasan sinau =

$$\frac{\text{cacah siswa kang tuntas}}{\text{Jumlah sekabehe siswa}} \times 100\%$$

Hamdani (2011:60) njlentrehne yen ketuntasan sinau yaiku KKM sajrone pasinaon kang menehi syarat siswa supaya kanthi tuntas sekabehe standar kompetensi lan kompetensi dasar pelajaran tartamtu. KKM bisa digayuh siswa yen > 75% kanthi individu lan > 85% kanthi sekabehe obyek panliten.

Dhata asil observasi aktivitas guru lan siswa dianalisis kanthi rumus:

$$P = f / N \times 100\%$$

Katrangan:

P = persentase frekuensi kedadeyan kang tuwuh

f = frekuensi (akehe) aktifitas sing tuwuh

N = jumlah sakabehe aktifitas (Indarti, 2008:26)

Saka asil analisis kasebut bisa diweruhi yen tipe pasinaon kang dikembangake layak utawa ora yen selaras karo skala kualifikasi panliten tartamtu. Bab kasebut kang dituduhake kanthi skala likert kang wis dimodifikasi kaya ing tabel.

**Tabel Skala Kualifikasi Observasi
(skala Likert)**

Tingkat pencapaian	Kualifikasi
90% - 100%	Apik banget
80% - 89%	Apik
70% - 79%	Cukup
60% - 69%	Kurang
50% - 59%	Kurang banget

Asil tes siswa dianalisis kanthi dheskriptif kuantitatif, analisis iki saka asil pitakonan-pitakonan (soal) kang wis digarap dening siswa kanthi individu. Data

saka asil pasinaon siswa bisa dianalisis kanthi rumus:

$$M = \frac{\sum fx}{N} \times 100\%$$

(Indarti, 2008:26)

Katrangan:

M : biji rata-rata (mean)

$\sum fx$: jumlah sakabehe bijine siswa

N : cacahé siswa

Sawise iku, banjur digoleki persentase ketuntasan klasikal kanthi rumus :

$$P = \frac{\sum}{\text{siswa sakelas}} \times 100\%$$

Katrangan :

P = persentase katuntasan klasikal

$\sum$ = jumlah siswa kang tuntas

Indikator Keberhasilan

Pasinaon nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek kanthi indikator kaya mangkene:

- 1) Katrampilan guru sajrone pasinaon nulis tembang macapat pucung migunakake medhia gambar bisa mundhak kanthi kriteria minimal baik gedhene 80%.
- 2) Aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis tembang macapat pucung migunakake medhia gambar bisa mundhak kanthi kriteria minimal baik gedhene 80%.
- 3) 75% siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek bisa tuntas sinaune luwih utawa padha karo 75 sajrone pasinaon pasinaon nulis tembang macapat pucung.

ASIL PANLITEN LAN ANDHARAN

Asil Panliten

Asil panliten ing kelas pasinaon nulis tembang Pucung kanthi migunakake medhia gambar saka asil tes lan non tes kalaksanan sajrone rong siklus, saben siklus ditindakake sapertemuan sasuwene rong jam pelajaran. Panliten iki wis bisa ngundhakake kualitas pasinaon kayata katrampilan guru, aktivitas siswa, lan asil pasinaon siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek taun pelajaran 2015/2016. Ing sub bab sabanjure bakal diandharake kanthi cetha ngenani asil panliten kang dumadi saka katrampilan guru lan aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis tembang Pucung migunakake medhia gambar siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek taun pasinaon 2015/2016

Deskripsi Dhata Pelaksanaan Tindakan Siklus I

Ana ing sub bab iki diandharake asil panliten siklus I tahap nindakake pamulangan lan data asil observasi.

1) Ngancang Pamulangan

Tahap ngancang pamulangan (*plan*), sajrone tahap iki panliti ngandharakengenani apa bae kang dibutuhake lan bakal ditindakake sajrone panliten. Bisa diarani tahap iki medharake rancangan (rencana) sawijining tumindak kang ngandhut ngenani apa, kena apa, kapan, ing ngendi, dening sapa lan kepriye tumindak kasebut ditindakake. Ing kene panliti nemtokake punjere prastawa kang kudu digatekake lan instrument pangamatan kanggo ngrekam asil saka tindakan kasebut. Medhia gambar disiapake kanggo nglaksanakake pasinaon. Guru ngrancang topik-topik pembahasan sing bakal disinaoni dening siswa. Latihan soal uga disiapake kanggo tes kemampuan siswa. Saliyane materi Pasinaon guru uga nyiapake angket.

2) Nindakake Pamulangan

Tahap nindakake pamulangan (*action*) yaiku wujud implementasi utawa ngetrapake saka rancangan kang wis dirancang sadurunge. Siklus 1 digunakake kanggo ningkatake kewasisane nulis tembang macapat kang ditindakake tanggal 24 Agustus 2015. Guru ngukur kemampuan siswa sajrone ngetrapake sandhangan wyanjana kanthi pener lan bener. Pasetemon 2x 40 menit siswa manfaatake wektu kanggo ngasah kawasisane nggunakake basa kanthi anane guru minangka fasilitator siswa.

Guru nyiapakemedhia gambar kanggo proses pasinaon. Siswa diwenahi arahan supaya bisa nindakake apa sing diprentah dening guru. Proses pamulangan siswa dikajapake luwih aktif lan kreatif sajrone nulis tembang macapat. Daya imajinasi siswa

dikarepake luwih ngrembaka lan kritis saengga bisa nuwuhake ide lan tembung-tembung kang endah

3) Data Asil Observasi

Data asil observasi ing panliten iki dumadi saka data katrampilan guru, aktivitas siswa lan katrampilan nulis tembang Pucung siswa ing siklus I.

a) Katrampilan Nulis Tembang Pucung

Asil nilai siswa sajrone nulis tembang Pucung kanthi medhia gambar ing siklus I bisa digatekake ing table iki.

Tabel 4.4

Distribusi Frekuensi Ketuntasan Klasikal Katrampilan Nulis Tembang Pucung Lumantar Medhia Gambar Siklus I

Interval Nilai	Frekuensi	Prosentase	Kualifikasi
90-100	0	0%	Apik banget
80-89	1	3%	Apik
70-79	18	44%	Cukup
≤ 69	21	53%	Kurang

Adhedhasar kang ana ing tabel sadurunge, ketuntasan klasikal siswa kelas IX SMPN 6 Trenggalek sajrone nulis tembang Pucung lumantar ing siklus I yaiku 53% siswa durung tuntas, mula perlu anane kawigaten saka guru supaya ngundhakake proses pasinaon supaya siswa bisa tuntas ing pasinaon nulis tembang macapat Pucung.

b) Katrampilan Guru

Asil Observasi katrampilan guru sajrone nindakake pasinaon migunakake medhia gambar ing siklus I bisa diweruhi ing tabel iki.

$$P = \frac{(2 \times 1) + (3 \times 11)}{60} \times 100\%$$

$$= \frac{35}{60} \times 100\%$$

$$= 0,583 \times 100\%$$

$$= 58,3\%$$

$$= 0,583 \times 100\%$$

Saka tabel ing ndhuwur 58,3% kagolong kurang banget,

c) Aktivitas Siswa

Sajrone pasinaon, guru uga nindakake Observasi marang aktivitas siswa kanthi cara nggawe cathetan-cathetan ngenani tumindak siswa. Bab kuwi bisa didadekake dhata kanggo ngisi lembar Observasi aktivitas siswa.

Adhedhasar dhata kasebut, rata-rata skor klasikal siswa kelas IX SMPN 6 Trenggalek adhedhasar observasi yaiku 51, 21% kagolong kurang banget. Siswa isih katon isin lan ora yakin nalika takon marang guru ngenani materi pasinaon nulis tembang Pucung. Siswa uga isih kangelan sajrone nemtokake tembung, guru gatra, guru lagu lan guru wilangan sajrone nggawe tembang Pucung. Anggone siswa

nggatekake guru wiskurang. Siswa kang nggatekake andharan saka guru bisa paham apa kang diandharake guru sarta menahi tanggapan marang bab-bab kang durung dingerteni.

4) Refleksi Siklus I

Refleksi sajrone ing siklus I diperang dadi refleksi katrampilan guru, refleksi ktrampilan siswa, lan refleksi katrampilan siswa nulis tembang Pucung.:

a) Refleksi Katrampilan Siswa Nulis Tembang Pucung

Adhedhasar asil refleksi siklus I, bisa diwenehi dudutan yen pelaksanaan pasinaon nulis tembang Pucung tanpa migunakake medhia ing siklus I durung bisa nggayuh indikator keberhasilan, sarta akeh bab kang durung bisa digayuh saengga perlu anane owah-owahan ing siklus II.

b) Refleksi Katrampilan Guru

Guru kudu menahi motivasi marang siswa supaya terus nggali potensi kang ana sing dhiripribadhine siswa supaya siswa luwih percaya marang awake dhewe kanggo ngandharake pamawas lan aktif sajrone pasinaon. Guru perlu sinau luwih jero ngenani materi kang bakal disampekake marang siswa lan nyiapake cara kanggo nyampekake materi kasebut saengga luwih gampang dingerteni siswa. Guru kudu nyiapake medhia pasinaon kanthi luwih mateng ing pertemuan sabanjure.

c) Refleksi Aktivitas Siswa

Siswa diwenehi andharan maneh ngenani cara panulisan tembang Pucung kanthi metodhe akrostik supaya pasinaon bisa lumaku kanthi lancer sarta tujuwan pasinaon bisa kagayuh. Guru menahi pitakonan-pitakonan kanggo mancing penasaran siswa, saengga siswa aktif takon. Lumantar pitakonan, siswa dipancing

Deskripsi Dhata Pelaksanaan Tindakan Siklus II

Ana ing sub bab iki diandharake asil panliten siklus II tahap pelaksanaan tindakan lan data asil observasi.

1) Pelaksanaan Tindakan

Tindakan siklus II pertemuan I ditindakake ing tanggal 7 September 2015 ing kelas IX A SMPN 6 Trenggalek. Total siswa 40 bocah kanthi alokasi wektu 2x40 menit

2) Dhata Asil Observasi

Data asil observasi ing panliten iki dumadi saka data katrampilan guru, aktivitas siswa lan katrampilan nulis tembang Pucung siswa ing siklus II.

a) Katrampilan Nulis Tembang Pucung

Asil nilai siswa sajrone nulis tembang Pucung kanthi medhia gambar ing siklus II diandharake ing tabel iki.

Tabel 4.8
Distribusi Frekuensi Ketuntasan Klasikal Katrampilan
Nulis Tembang Pucung
Lumantar Medhia Gambar Siklus II

Interval Nilai	Frekuensi	Prosentase	Kualifikasi
90-100	2	5%	Tuntas
80-89	16	40%	Tuntas
70-79	17	42%	Tuntas
≤ 69	5	13%	Tidak Tuntas
Jumlah Siswa	40		
Rata-rata	77		
Nilai Tertinggi	90		
Nilai Terendah	65		

Adhedhasar tabel ing ndhuwur, ketuntasan klasikal siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek sajrone nulis tembang Pucung kanthi medhia gambar ing siklus II yaiku 35 siswa saka 40 siswa utawa 87% saka total siswa. Ketuntasan klasikal iki mundhak yen dibandingake karo siklus I. Rata-rata nilai nulis tembang Pucung kang sadurunge 67.12 mundhak dadi 76.25 .nilai tertinggi lan terendah uga ana undhak-undhakan, kang sadurunge 80 dadi 903, dene terendah sadurunge 60 dadi 65.

b) Katrampilan Guru

Asil Observasi katrampilan guru sajrone pasinaon nggunakake metodhe teks akrostik ing siklus II bisa digatekake ing tabel iki.

$$P = \frac{((4 \times 8) + (5 \times 3))}{60} \times 100\%$$

$$= \frac{(32 + 15)}{60} \times 100\%$$

$$= \frac{47}{60} \times 100\%$$

$$= 78,33\%$$

Adhedhasar tabel ing ndhuwur, katrampilan guru sajrone proses pasinaon nulis tembang Pucung lumantar metodhe teks akrostik ing siklus II oleh persentase 78,33 kategori apik

c) Katrampilan Siswa

Nalika pasinaon, guru uga nindakake Observasi marang aktivitas siswa kanthi cara nggawe cathetan-cathetan ngenani siswa kang nduweni tumindak ora kaya lumrahe kancane (*menyimpang*) kanggo ngisi lembar Observasi aktivitas siswa. Asil

pengamatan aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis tembang Pucung siklus II bisa digatekake ing tabel iki:

$$P = \frac{(4 \times 5) + (5 \times 3)}{40} \times 100\%$$

$$= \frac{35}{40} \times 100\%$$

$$= 0,875 \times 100\%$$

$$= 87,5\%$$

Adhedhasar dhata ksebut, rata-rata skor klasikal siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek yaiku 87,5% kanthi kategori apik banget (sangat baik), nanging kaya kang ana ing refleksi katrampilan guru ing ndhuwur, isih ana saperangan siswa kang rame lan dolanan dhewe. Saperangan siswa uga isih aras-arasan ngerjakne tugas nulis tembang Pucung. Kawigaten siswa anggone nggatekake katrangan saka guru wis apik. Siswa kang nggatekake andharan saka guru asring nanggepi lan nggatekake andharan saka guru kanthi paik lan uga takon bab-bab kang durung dingerteni.

3) Siklus II

Refleksi sajrone ing siklus II diperang dadi refleksi katrampilan guru, refleksi ktrampilan siswa, lan refleksi katrampilan siswa nulis tembang Pucung. Andharan jangkepe yaiku:

a) Refleksi Katrampilan Guru

Tujuwan refleksi katrampilan guru ing siklus II yaiku kanggo nganalisis dhata kang sale saka siklus II. Refleksi siklus II nuduhake perkara-perkara kang tuwuh lan bab kang kasil digayuh sasuwene nindakake siklus II. Adhedhasar asil Observasi, katrampilan guru nuduhake asil kang apik lan kalebu kategori apik banget (sangat baik). Ing ngisor iki yaiku perkara lan bab kang kasil digayuh ing siklus II:

Kegiatan absen lan ndonga ditindakake guru ing siklus II, amarga pasinaon basa Jawa ing siklus II ditindakake ing jam pelajaran kesiji.

- (1) Persiapan lan panggunane metodhe pasinaon disa ditindakake kanthi apik.
- (2) Guru nemoni alangan sajrone ngatur wektu pasinaon, amarga nulis tembang Pucung yaiku kegiatan kang mbutuhake wektu kang suwe, dene jam pasinaon winates. Kanggo ngatasi bab kasebut, guru brusaha nggunakake wektu kaya dene kang wis direng-reng sadurunge.
- (3) Katrampilan guru mundhak kanthi skor 22 ing siklus I lan 27 ing pertemuan II kanthi kategori apik banget (sangat baik).

b) Refleksi Aktivitas Siswa

Aktivitas siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek sajrone pasinaon nulis tembang Pucung

siklus II nuduhake asil kang apik kanthi kategori apik banget (sangat baik), kanthi perkara kang tuwuh lan bab kang kasil digayuh. Perkara kang tuwuh nalika nindakake pasinaon nulis tembang Pucung siklus II, kang paling utama yaiku kurang anane panjurung marang kanca lan kekendelan sajrone takon.

Bab iki ditindakake kanggo ngerteni kekurangan anggone nulis miturut wong liya, lan kanggo nglatih siswa ngandharake pamawase kanthi santun marang asil karya wong liya, saengga bisa menehi paedah kanggo refleksi asil karyane. Rata-rata skor aktivitas siswa kang kasil digayuh ing siklus I yaiku 14.9 kalebu kategori apik (baik) lan ing pertemuan II rata-rata skore yaiku 18.57 kalebu kategori apik banget (sangat baik). Rata-rata 18.57 wis kalebu apik banget, mula asil iki wis nyukupi indikator kang wis ditetepake yaiku aktivitas siswa kudu bisa kriteria minimal apik.

c) Refleksi Katrampilan Siswa Nulis Tembang Pucung

Katrampilan siswa sajrone nulis tembang Pucung nggunakake medhiagambar bisa digatekake lumantar nilai nulis tembang maca kang mundhak saka siklus I yaiku 67.12 dadi 76.25. Nilai tertinggi uga ana undhak-undhakan saka 80 dadi 90, nilai terendah saka 60 dadi 65, dene ketuntasan klasikal 87%. Mula saka iki yen dirata-rata nilai nulis tembang Pucung ing siklus II kalebu kategori apik (baik). Amarga ketuntasan klasikal nulis ing siklus II wis selaras karo indikator keberhasilan kang wis ditetepake, mula ora ditindakake siklus tambahan.

Kanthi nggatekake asil refleksi ing ndhuwur, bisa didudut yen lumantar metodhe teks akrostik bisa ngundhakake katrampilan guru, aktivitas siswa, lan katrampilan nulis tembang Pucung siswa kelas IX F SMPN 6 Trenggalek. Asil panliten ing siklus II uga nuduhake indikator keberhasilan kang wis ditetepake kasil kagayuh, mula ora perlu nganakake siklus tambahan.

Andharan Temuan sajrone Panliten Katrampilan Guru

Adhedhasar asil observasi katrampilan guru sajrone pasinaon nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar, ing siklus I antuk skor 22, dene siklus II, antuk skor 27. Saka asil kasebut, ana anane undhak-undhakan akehe 5 poin. Undhak-undhakan kasebut bisa digatekake ing tabel iki.

Tabel 4.9 Undhak-undhakan Katrampilan Guru ing Siklus I lan Siklus II

No	Indikator	Siklus	
		I	II
1	Guru ngondisekake klas	3	5
2	Guru nyiapake medhia lan sumber pasinaon	2	4
3	Guru nindakake apersepsi	3	4
4	Guru ngandharake tujuwan pasinaon	3	4
5	Guru ngandhakake informasi/materi	3	5
6	Guru nggunakake medhia pasinaon	2	4
7	Guru nindakake Tanya jawab	3	5
8	Guru bimbing siswa sajrone kegiatan nulis tembang Pucung	3	4
9	Guru menehi motivasi	3	4
10	Guru nggunakake wektu kanthi efisien	3	4
11	Guru bimbing siswa sajrone menehi dudutan materi lan evaluasi	3	4
12	Guru nutup pasinaon	3	4
Kategori Katrampilan Guru		cukup	Apik banget

Adhedhasar tabel kasebut, skor katrampilan guru sajrone katrampilan nulis tembang Pucung ing siklus I lan siklus II ana ing kategori apik banget (sangat baik).

Aktivitas Siswa

Ana wolong indikator kang diarepake bisa tuwuh sajrone nggatekake aktivitas siswa, yaiku: (1) siswa ngrungokake andharan guru, (2) siswa nyemak lagu kang diputer, (3) siswa nulis tembang Pucung, (4) siswa ngajokake pitakonan, (5) siswa menehi panjurung asil karya kanca sakelas, (6) siswa mresentasekake asil tembang Pucung, (7) siswa menehi dudutan materi pasinaon, lan (8) siswa ngerjakne evaluasi, kanthi patang deskriptor saben indikator.

Saka asil observasi aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis tembang Pucung lumantar metodhe teks akrostik, skor aktivitas siswa mundhak saben sikls. Rata-rata skor klasikal siswa ing siklus I yaiku 14.9 kanthi kategori apik banget (sangat baik).

Aktivitas siswa sajrone nulis tembang Pucung lumantar medhia gambar mundhak saka siklus I menyang siklus II kaya kang katon ing tabel ing ngisor iki

Tabel 4.10

Undhak-undhakan Aktivitas Siswa ing Siklus I lan Siklus II

No.	Indikator	Siklus	
		I	II
1.	Siswa ngrungokake andharan saka guru	3	4
2.	Siswa nyemak tuladha tembang Pucung kang dicontohake dening guru	3	5
3.	Siswa nulis tembang Pucung	2	5
4.	Siswa menehi pitakonan	2	4
5.	Siswa menehi panjurung asil karya kanca liya	2	4
6.	Siswa macakake tembang Pucunge	3	4
7.	Siswa menehi dudutan materi pasinaon	3	5
8.	Siswa nindakake evaluasi	3	4
Jumlah Skor			
Kategori		Baik	Sangat Baik

Adhedhasar tabel kasebut, katon yen skor aktivitas siswa sajrone pasinaon nulis tembang Pucung lumantar medhia gambarmundhak saka skor 14.9 dadi 18.57, senadyan kategori kang digayuh mundhak saka apik (baik) dadi api banget (sangat baik).

Katrampilan Nulis Tembang Pucung lumantar Medhia Gambar

Nilai kang kasil kagayuh ing siklus I pertemuan I yaiku 68.16, nilai tertinggi yaiku 7 lan terendah 40. Ketuntasan klasikal siswa ing pertemuan I yaiku 69%. Ing siklus I pertemuan II, rata-rata mundhak dadi 68.71, nilai tertinggi yaiku 90 lan nilai terendah yaiku 40, ketuntasan klasikal mudhun dadi 60%. Mula yen dirata-rata ketuntasan klasikal ing siklus I yaiku 65%.

Banjur ing siklus II pertemuan I, katrampilan siswa nulis tembang Pucung lumantar teks akrostik oleh rata-rata 73.28, nilai tertinggi yaiku 93 lan terendah yaiku 47 kanthi ketuntasan klasikal 81%. Ing siklus II pertemuan II, rata-rata nilai katrampilan nulis tembang Pucung mundhak dadi 77.78, nilai tertinggi yaiku 97 lan terendah 57, kanthi ketuntasan klasikal 91%. Yen dirata-rata ketuntasan klasikal ing siklus II yaiku 86%. Yen dibandingake nilai katrampilan nulis tembang Pucung siswa lumantar teks akrostik yaiku bakal katon ing tabel iki.

Tabel 4.11

Perbandingan Nilai Katrampilan Nulis Tembang Pucung Siklus I lan Siklus II

Perolehan Nilai	Siklus	
	I	II
Nilai Tertinggi	80	90
Nilai Terendah	60	65
Rata-rata	67.12	77
Jumlah Siswa Tuntas	19	35
Jumlah Siswa Tidak Tuntas	21	5
Ketuntasan Klasikal Per Siklus	47%	87,%

Saka tabel kasebut, katon yen siklus I nganti siklus II, ketuntasan klasikal katrampilan nulis tembang Pucung yaiku 87%. Undhak-undhakan katrampilan nulis tembang Pucung iki dijalari amarga panggunane medhia gambar bisa bantu siswa nyusun tembang Pucung kanthi luwih sistematis.

Implikasi Asil Panliten

Implikasi asil panliten ing katrampilan nulis kanthi medhia gambarbisa menehi kalodhangan marang siswa supaya luwih aktif sajrone pasinaon. Panliten iki wis menehi implikasi kang positif yaiku menehi pengalaman lan kawruh anyar marang panliti kang minangka guru kelas ngenani model pasinaon kang inovatif kanggo ngundhakake kualitas pasinaon.

Pasinaon nulis tembang Pucung kanthi medhia gambar menehi kalodhangan kanggo ngarahake siswa sajrone nemokake idhe saka samubarang kang ana ing sakupenge saengga siswa luwih gampang nulis tembang Pucung. Bantu sajrone nambah tembung-tembung basa Jawa, bantu nemokake tembung sepisanan kanggo miwiti tembang Pucunge, sarta bimbing siswa nindakake perangan-perangan nulis tembang Pucung.

Pasinaon nulis tembang Pucung kanthi medhia gambar nuntun siswa supaya terus nglatih katrampilane nulis tembang Pucung, banjur nindakake refleksi kanggo ngerteni kekurangan-kekurangan tembang Pucunge, saengga siswa bisa ngowahi kaluputan kang padha. Saliyane iku, pasinaon nulis tembang Pucung kanthi metode teks akrostik uga ngraketake sesambungan antarane siswa lan guru. Mula bisa didudut yen metode teks akrostik bisa ngundhakake katrampilan guru, aktivitas siswa lan katrampilan nulis tembang Pucung siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek.

PANUTUP

Dudutan

Adhedhasar analisis undherane panliten lan andharan asile panliten kang wis ditindakake, mula panliti bisa gawe dudutan yaiku :

- (1) Medhia gambar bisa ngundhakake katrampilane guru sajrone proses pamulangan ing materi nulis tembang macapat siswa kelas IX A SMPN 6 Trenggalek. Asil observasi keaktifan guru sajrone proses pamulangan ing siklus I nggayuh kanthi rata-rata 54,5%. Prosentase kasebut kalebu ing kategori kurang. Ing siklus II asil observasi nuduhake skor rata-rata 71,6%. Prosentase bisa kaaran apik sebab bisa nggayuh 71,6%.
- (2) Anane undhak-undhakan biji uga selaras klawan owah-owahan aktivitas kang dituduhake siswa. Sasuwene proses pamulangan ing siklus I, aktivitas siswa isih kalebu kriteria kurang banget yaiku ing rentang 50%-59%. Katitik saka asil observasi kang nuduhake rata-rata 14,9. Panliti nindakake revisi kanthi pangetrapan medhia gambar ing siklus II. Sawise diobservasi, aktivitas siswa nuduhake ana owah-owahan. Kabukti saka asil observasi kang nuduhake rata-rata 18,57 utawa kriteria cukup. Siswa kang sadurunge durung siyap kanggo nampa pelajaran, isin-isin kanggo takon marang gurune, wiwit wani takon lan percaya diri kanggo ndemonstrasikake garapane.
- (3) Kawasisan apresiasi geguritan siswa kelas IX-A SMP N 6 Trenggalek nuduhake anane undhak-undhakan biji sawise diwenahi medhia gambar. Bab iki kabukti saka asil tes ing saben-saben siklus. Asil tes ing siklus I nuduhake siswa kang durung nggayuh biji KKM yaiku ana 21 siswa, saka cacah total sakelas 19 siswa. biji paling endhek 60 lan paling dhuwur sing kasil digayuh 80. Biji rata-rata 67,12 lan prosentase ketuntasan maksimale mung 47%. Sawise diwenahi medhia gambar ing siklus II, wiwit nuduhake anane undhak-undhakan. Ing patemon sadurunge cacah siswa kang durung tuntas KKM ana 21, ing siklus II suda kari 5 siswa sing durung tuntas. Biji paling endhek 65 lan paling dhuwur 90 kang sadurunge mung 80. Biji rata-rata kelas mundhak dadi 77. Semana uga ing ketuntasan klasikal, sawise diwenahi tindakan kanthi medhia dolanan tebak aksara ketuntasan klasikal mundhak saka 47% malih dadi 87%, ketuntasan klasikal kasebut wis diarani kasil jalaran wis ngluwahi saka patokan ing sekolahan yaiku 75%.

Pamrayoga

Sawise ditindakake penelitian tindakan kelas kanthi ngecakake medhia gambar marang siswa kelas IX-A SMPN 6 Trenggalek, mula pamrayoga kang diwenahake panliti ing antarane ;

- 1) Tumrap Guru
Guru diajabake tansah gelem inovatif sajrone medharake materine. Pangetrapan media gambar perlu ditindakake ing pelajaran liyane.
- 2) Tumrap siswa
Medhia gambar bisa ngundhakake aktivitas lan kawasisan nulis tembang macapat, kajaba iku uga bisa nuwuhake motivasi sinau lan rasa percaya dirine siswa kanggo nyoba.
- 3) Tumrap pamaca
Asile panliten iki kaajab bisa kanggo nambah kawruh para pamaos. Panliten kanthi medhia gambar uga diajab bisa dadi sarana tumrap panliti sabajure kanthi materi utawa mata pelajaran sing beda.

DAFTAR PUSTAKA

- Arif S.Sadiman. 2005. *Media Pendidikan*. Jakarta: Grafindo. S
- Arikunto, S. 2010. *Prosedur Penelitian: Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: PT. Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharsini. 2010. *Penelitian Tindakan Kelas*. Jakarta: PT Bumi Aksara.
- Darsono Dkk. 1995. *Pengembangan Musikal Sekar Macapat di Surakarta*. Surakarta: laporan Penelitian STSI.
- <http://ladang-dunia.blogspot.com/2014/12/tembang-macapat.html?m%3D>
- Indarti, Titik. 2008. *Penelitian Tindakan Kelas (PTK) dan Penulisan Ilmiah..* Surabaya : UNESA FBS
- Kunandar. 2008. *Langkah Mudah Penelitian Tindakan Kelas Sebagai Pengembangan Profesi Guru*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persida.
- Kurnianti, Endang. 2008. *Sintaksis Bahasa Jawa*. Semarang: Griya Jawi.
- Mulyasa. 2005. *Menjadi Guru Profesional: Menciptakan Pembelajaran Kreatif dan Menyenangkan*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
- Nazir, Moh. 1988. *Metode Penelitian*. Jakarta: Ghalia Indonesia.
- Nurgiyantoro, Burham. 2001. *Penilaian Keterampilan Brbicara Bahasa dan Satra*. Yogyakarta: BPFE Yogyakarta.

*Upaya Ngundhakake Kawasisan Nulis
Tembang Pucung lumantar Medhia Gambar
Siswa Kelas IXA SMPN 6 Trenggalek Taun Ajaran 2015/2016*

- Nurhadi, Sofyan. 2012. *Keefektifan Media Lagu Karya "Carly ST12" Dalam Pembelajaran Menulis Karangan Narasi*.
- Padmosoekotjo, S.1958. *Ngrengrengan Kasusastran Jawa Jilid I*. Yogyakarta: Hien Hoo sing.
- Ranggawarsita, R. Ng. 1957. *Mardawalangu*. Surakarta: Sadu Budi.
- Sadiman, Arief S dkk. 2006. *Media Pendidikan*. Jakarta : PT Raja Grafindo Persada
- Sardiman. 2010. *Interaksi dan Motivasi Belajar Mengajar*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada.
- Setiawati, Eka. 2004. *Pengembangan Model Pembelajaran Menulis Karangan Narasi dengan Menggunakan Media Lagu Peterpan sebagai Upaya Peningkatan Keterampilan Menulis Siswa Kelas VII SMP Laboratorium School Bandung*.
- Suadaryanto. 1991. *Tata Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sudjana, N. 2005. *Dasar-dasar Proses Belajar Mengajar*. Bandung: Sinar Baru Algesindo.
- Suyatno. 2005. *Permainan Pendukung Pembelajaran Bahasa dan Sastra*. Jakarta: Grafiti.
- Suyitno, Amin. 2007. *Pemilihan Model-Model Pembelajaran dan Penerapannya di Sekolah*. Semarang: Universitas Negeri Semarang.